
TÜSİAD INTERNATIONAL

SIRBİSTAN VE BOSNA HERSEK

RAPORU

TS/INT/07-12
Temmuz 2007

Bu rapor TÜSİAD International tarafından 13-15 Haziran 2007 tarihleri arasında düzenlenen Sırbistan ve Bosna Hersek ziyareti çerçevesinde yapılan görüşmeler ışığında TÜSİAD International Bölümü tarafından hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

EXECUTIVE SUMMARY.....	1
I-SIRBİSTAN.....	4
Siyasi Görünüm.....	4
Ekonomik Görünüm.....	6
Ticaret.....	7
Yatırım Ortamı.....	9
Riskler ve Potansiyeller.....	10
Türkiye-Sırbistan İkili Ekonomik İlişkileri.....	11
Kaynakça ve Önemli Kurumlar Listesi.....	12
II-BOSNA HERSEK.....	13
Siyasi Görünüm.....	13
Ekonomik Görünüm.....	14
Ticaret.....	16
Yatırım Ortamı.....	17
Riskler ve Potansiyeller.....	18
Türkiye-Bosna Hersek İkili Ekonomik İlişkileri.....	19
Kaynakça ve Önemli Kurumlar Listesi.....	20
EK 1: TÜRKİYE İLE İŞ BİRLİĞİ YAPMAK İSTEYEN FİRMALAR.....	21
EK 2: SIRBİSTAN VE BOSNA HERSEK’TEKİ TİCARET MÜŞAVİRLİKLERİ İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	28

EXECUTIVE SUMMARY

After long lasting political instability and war through 1990s, Serbia and Bosnia Herzegovina has entered a process of restructuring and development. This transitional period is the most difficult stage since both governments have to fix wartime damages, implement new reforms and fulfill some obligations at the same time. There are some political risks, like Kosovo issue, but as they manage to conclude Stabilization and Association Agreements with the EU, both countries will reach political and economic stability. Given that the markets are relatively unexploited just next to the big EU market, it is worth to investigate potentials in different sectors.

Serbia

Following the disintegration of Yugoslavia in 1992, Serbia remained in a state of political turmoil until it took its recent form in 2006 as a result of Montenegro's independence. Since May 2007, the country has a new coalition government, which accommodates parties from different ideological orientations, therefore raises concerns for capability to implement urgent reforms. However, the EU backs the government in order to curb the still powerful anti-EU and ultra nationalist groups. The country has not yet completed Stabilization and Association Agreement with the EU, not because of technical matters but because of the political criteria such as hunting down war criminals to The Hague War Crimes Tribunal.

Despite political uncertainty, Serbia's recent macro economic indicators are positive. The country increased its GDP to 30 billion USD in 2006 from half of this amount in 2002 with an average growth rate of 5%. Inflation is put under control and dropped to 12.7% last year. Current account deficit, still high unemployment rate, high public spending seem to be major risk factors for the next period. However, optimistic estimates envisage high growth performance for the medium term, which will be driven by investments in recently privatized companies, relatively robust consumer demand, growth in real wages, increase in public investment and expansion of trade.

The country has observer status in WTO, slowly aligning its custom structure to the WTO standards. In this process, it improves its trade through signing FTAs with several countries. Since 2000 Serbia has a FTA with Russian Federation, which is the first FTA Russia concluded outside CIS region. This agreement allows Serbia to export anything except some food articles, some agricultural goods, alcoholic beverages, wooden furniture, and vehicles to Russia without any customs duty. Serbia has a preferential trade agreement with the EU, through which Serbian origin goods, except some food articles, enter the EU market without any customs duty. In addition to that, in 2006 Serbia became part of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA) together with Croatia, Albania, Bosnia Herzegovina, Moldova, Montenegro, Macedonia and Kosovo. Thanks to these agreements, Serbia improved its trade in the last couple of years and realized 19 billion USD trade volume in 2006. However, the country is a net importer, and current account deficit remains as a serious problem.

Investment climate is improving, although there are still some problematic areas. According to the Doing Business Report of the World Bank, Serbia moved to the 68th rank in 2006, from 95th in 2005, the main improvement is observed in credit opportunities and trade matters. The Foreign Investors Council delivered its recommendations to the new government as passing legislation to complete the market economy, implementation of laws, completion of privatizations, curbing public spending, greater transparency and lesser corruption, encourage entrepreneurship and innovation.

The process of resolving the status of Kosovo is the major issue creating an uncertainty for the country, since ultra-nationalist groups are ready to sacrifice the EU integration process to Kosovo, which means disintegration of the country from the West. It is expected that if Serbia is able to overcome this process, it will definitely accelerate the pace of economic recovery and development.

Bosnia Herzegovina

Compared to Serbia, economic and political situation of Bosnia Herzegovina is much more problematic. The political system introduced by the Dayton Peace Agreement is based on the coexistence of different, and once hostile, ethnic groups under one state. Dayton Agreement created two entities with considerable legislative and executive powers: Bosnian Muslims and Croats form the Federation of Bosnia Herzegovina, while Serbs constitute Republic of Serbs. This ethnic separation prevents political and even economic integration and creates confusion in bureaucratic procedures.

Bosnia Herzegovina is the poorest country together with Montenegro among ex-Yugoslavian republics. Although, there is considerable improvement in the main macroeconomic indicators in the last couple of years, such as growth in GDP (5.5% in 2006), rising per capita income and foreign trade, there are serious problems in current accounts, unemployment and external debt. In fact, it is difficult to evaluate the severity of the situation because of the large share of unregistered economic activity in the country. To curb the hyperinflation that emerged during wartime a Currency Board was formed within the Central Bank and domestic currency was fixed with Euro under the name of "Convertible Mark". As a result, inflation is moved down to 5% as of 2006. However, sustainability of the system is questionable given the rising amount of current account deficit.

The country once had a strong heavy-industry structure in chemicals and metallurgy, but the war destroyed this structure in a great extent. Now the share of industry in total value added in the country is as low as 11%, while services sectors dominate the economy with a share of 65%. In this area presence of foreigners is discernable especially in retailing and banking sectors. However, the economy's dynamism does not come from domestic productive activities, but thanks to foreign aids, consumption by foreigners in peacekeeping forces in the country, and most importantly the money that comes from Bosnian Diaspora, which amounts to 1,8 billion USD annually. It is quite clear that neither of these resources guarantee sustainable development

for the country. Lacking enough capital accumulation, Bosnia Herzegovina has no choice other than attracting more foreign direct investments for economic recovery.

The investment climate is improving with the new laws and regulations, however the complex, multi-stage political structure creates enormous bureaucratic procedures. In 2006 the two entities united their tax and customs authorities to ease some procedures for businesspeople. The Doing Business Report of the World Bank puts Bosnia Herzegovina to 95th rank in 2006, which signals 4-point decrease compared to 2005 evaluations. Tax system and starting business are two main areas that contribute to this deterioration.

Like Serbia, Bosnia Herzegovina is an observer country in the WTO, structuring its custom system in line with the WTO standards. Currently the trade is predominantly carried with neighbors and the EU countries. The country gives constant trade deficit, which is the main source of current account deficit. In 2006, exports were 3.4 billion USD, less than half of 7.6 billion USD imports.

Bosnia has preferential trade agreements with both the EU and the US, which help Bosnia to restore its economy. Thanks to these agreements Bosnian origin products enter the EU and the US markets without any customs duties. In addition to that, Bosnia is also in CEFTA area, and has FTA with Romania, Bulgaria and Turkey.

Turkey's economic relations with Bosnia Herzegovina and Serbia

Turkey's economic relation with Bosnia Herzegovina is carried out mostly at Federation level. The level of Turkish investments so far is below than that of Croatia, Austria, Germany and Slovenia. Major Turkish investments are Ziraat Bank in banking, Kastamonu Entegre in paper and packaging, Şişecam in mineral water businesses. Bilateral trade has improved recently mainly due to FTA, which was concluded in 2003. As of 2006 bilateral trade volume was 160 million USD, with a trade surplus of 140 million USD in favor of Turkey.

Compared to relatively close relations with Bosnia Herzegovina, Turkey's economic relations with Serbia is limited. So far, the only major Turkish investment in the country is Efes Beer Factory. Trade relations are better than that of investment, reaching a volume of 340 million USD, with a surplus of 242 million USD in favor of Turkey in 2006. Turkey would like to have a FTA, however there is not an improvement on this issue from the Serbian side.

I – SİRBİSTAN

Eski Yugoslavya'nın doğu bölgesinde, yaklaşık 88.300 kilometrekarelik bir alanda yer alan ve 8 milyonluk nüfusa sahip olan Sırbistan, bugünkü sınırlarına 2006 yılında Karadağ'ın Sırbistan Karadağ Federasyonu'ndan ayrılması ile ulaşmıştır. Ülke, Karadağ'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından yeni bir anayasa kabul ederek Sırbistan Cumhuriyeti ismini almıştır.

Dağılan Yugoslavya'nın devlet geleneğini miras alan Sırlar, parçalanma sürecini kolay ve pürüzsüz bir şekilde atlatamadığından Slovenya ve Hırvatistan gibi diğer eski Yugoslav cumhuriyetlerinin oldukça gerisinde kalmıştır. Ancak, önündeki en önemli sorun olan Kosova sorunu çözdüğünde Sırbistan'ın hızlı bir toparlana ve gelişme sürecine gireceği beklenmektedir.

Balkan yarımadasının tam ortasında olması dolayısıyla stratejik bir konuma sahip olan Sırbistan, taşıdığı risklere rağmen yatırım için düşünülmesi gereken bir ülkedir.

Siyasi Görünüm:

Slovenya, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna Hersek'in bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından Sırbistan, 1992 yılında Karadağ ile birlikte Yugoslav Federal Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Aynı tarihte Hırvatlarla Bosnalı Sırlar arasında çıkan ve 1995'te Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasına kadar devam eden savaşta Sırbistan aktif olarak Sırları desteklemiş, bunun sonucunda Birleşmiş Milletler'in yaptırımları ile karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde BM yaptırımları nedeniyle ülke siyasi ve ekonomik olarak oldukça gerilemiştir.

1998 yılında Kosovalı Arnavutların isyanı sonucu Sırbistan yeni bir siyasi kriz dönemine girmiştir. Sırp askeri güçlerinin bölgede etnik temizliğe gitmesi, 1999 baharında NATO'nun müdahalesi ile sonuçlanmış, NATO kuvvetlerinin Sırbistan'ı onbir hafta süreyle bombalaması Sırbistan'ın Haziran ayında Kosova'dan çıkmasını sağlamıştır. Aynı tarihlerde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı ile NATO güçlerine Kosova'da güvenliği sağlama yetkisi vermiş, Kosova'da UNMIK adında bir BM yönetimi kurulmasına ve Kosova'nın nihai statüsünün daha sonra belirlenmesine karar vermiştir.

Kosova savaşının ardından Aralık 2000'de yapılan parlamento seçimlerini kazanarak yeni hükümeti kuran Sırbistan Demokratik Muhafızları (*Democratic Opposition of Serbia, DOS*),

uluslararası camia tarafından savaş suçlusu ilan edilen eski Devlet Başkanı Miloseviç'i tutuklayarak Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne teslim etmiştir. Bu girişimin ardından Sırbistan tekrar BM'ye kabul edilmiş, böylece Sırbistan için yeni bir dönem başlamıştır. Uluslararası camianın desteğini alan Zoran Djindjic önderliğindeki hükümet, makroekonomik yapının dönüşümü için önemli reformlara imza atmış, özelleştirmede önemli mesafe kat etmiştir.

2006 yılında Karadağ'ın referandumla bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Sırbistan yeni bir anayasa kabul etmiş, ardından parlamento seçimlerine gidilmiştir. 21 Ocak 2007'de yapılan parlamento seçimlerinde hiç bir parti tek başına hükümet kurabilecek bir çoğunluk elde edememiştir. En çok oyu alan Sırbistan Radikal Partisi'nin (SRS) yanısıra Sırbistan Demokrat Partisi (DSS) ve Sırbistan Sosyalist Partisi (SPS) yeni parlamentoda Batı ve AB karşıtı milliyetçi kanadı oluştururken, Boris Tadic önderliğindeki Demokrat Parti (DS) bu bloğun karşısına yüzü Batıya dönük tek büyük parti olarak çıkmıştır. Oluşan bu parlamentoda dört ay süreyle güvenoyu alacak bir hükümetin kurulamaması Sırbistan'ı yeni bir siyasi krizin eşiğine getirmiştir. Yeniden seçimlere gidilmesi zorunluğu, dolayısıyla en az 4 ay daha hükümete kalınacak olması ve daha önemlisi yeni seçimlerde SRS'in tek başına hükümet oluşturacak çoğunluğa ulaşması ihtimaline karşı Batılı devletler DS'yi daha merkezde olan DSS ile kolalisyon yapmaya zorlamış, böylelikle anayasaya göre hükümetin kurulması için öngörülen son tarih olan 15 Mayıs tarihinde Sırbistan'ın yeni koalisyon hükümeti Demokrat Parti önderliğinde Sırbistan Demokrat Partisi ve seçime birlikte gittiği Yeni Sırbistan Partisi (NS) ile teknokratlardan oluşan *G17 Plus* Grubu tarafından kurulmuştur.

DSS, diğer sağ kanat partilerine göre daha merkezde olmasına rağmen birçok kritik konuda koalisyon ortağı DS ile görüş ayrılığı içindedir. DSS de SPS ve SRS gibi Kosova'nın bağımsızlığına karşı, Sırbistan'ın şu anki sınırlarından hoşnutsuz, Avrupa'ya şüpheyle bakarken Rusya'ya yaklaşma eğiliminde olan bir partidir. Tüm bu görüş ayrılıkları, AB'ye entegrasyon sürecine öncelik vereceğini dile getiren Başbakan Vojislav Kostunica liderliğindeki hükümete yönelik beklentileri gölgelemektedir.

Bu nedenle, 2012 yılında AB'ye tam üye olmayı hedefleyen yeni hükümeti zorlu bir süreç beklemektedir. Esasen Sırbistan henüz AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı imzalamamış durumdadır. AB Konseyi, Sırbistan'ın savaş suçlularını teslim etmek konusunda bir gelişme kaydetmediği gerekçesiyle Mayıs 2006'da müzakereleri askıya alma kararı almıştır. AB, Ortaklık Anlaşması'nı tamamlamak için Sırbistan'ın iki önemli savaş suçlusu olan Radovan Karadzic ve Ratko Mladic'i Lahey'deki Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne teslim etmesi şartını ileri sürmüştür. Ancak, Sırbistan'da halk tarafından bir kahraman olarak görünen Mladic'in teslim edilmesinin hükümet için hiç de kolay olmayacağı görülmektedir. AB, yeni kurulan hükümetin üzerindeki baskıyı azaltmak ve ona destek olduğunu göstermek için müzakereleri açıp bu şartları yerine getirmeyi imza aşamasına erteleyeceğinin sinyallerini vermektedir.

Bununla birlikte, Sırbistan'ın tek sorunu iki savaş suçlusunun Lahey'deki mahkemeye teslim edilmesi meselesi değildir. Diğer bir önemli sorun Kosova'nın nihai durumunun tesbitidir. Esasen AB, Kosova sorununun çözümünü bir ön şart olarak kabul etmese de, çözüm sürecinin

AB ile ilişkileri ve daha önemlisi Sırbistan'ın iç dinamiklerini önemli ölçüde etkileyeceğine kesin gözüyle bakılmaktadır.

Ekonomik Görünüm:

1990'lar boyunca aralıklarla da olsa savaş halinde olan ve uluslararası camiayı karşısına alan Sırbistan, bu dönemde uygulanan ekonomik ambargolar ve kötü yönetim nedeniyle ekonomik olarak büyük bir çöküntü yaşamıştır. 2000 yılı itibarı ile toparlanma sürecine giren ülke önce IMF'ye üye olmuş, ardından Dünya Bankası ve Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (EBRD)'na girerek uluslararası düzene entegrasyon konusunda önemli mesafeler kat etmiştir. Dünya Bankası tarafından 2001 yılında Sırbistan'ın yeniden yapılanmasının finansmanı için düzenlenen Donörler Konferansı'nda 1,3 milyar dolar toplanmış, aynı yıl içinde 4,5 milyar dolar tutarındaki kamu borcunun 2/3'ü silinmiştir. 2004 yılında ise özel bir kredi kurumu (*London Club*), Sırbistan'ın borcunun 1,7 milyar dolarını (toplam borcun yarıya yakını) silmiştir.

Bu yardım ve destekler sayesinde hükümet ülke ekonomisinin acilen ihtiyaç duyduğu yeniden yapılanma ve ekonomik dönüşüm sürecini başlatabilmiş, ancak geçen zaman sürecinde çok büyük bir ilerleme kaydedilememiştir. Halen içlerinde petrol ve doğalgaz şirketi NIS (Naftna Industrija Srbije) ile havayolu şirketi JAT Airways'in bulunduğu bazı önemli kamu şirketlerinin özelleştirmesi tamamlanmamıştır.

Öte yandan, dış yardımların da katkısı ile makroekonomik göstergeler olumlu bir gelişmeye işaret etmektedir. 2002 yılında 16 milyar dolar civarında GSYİH'ya sahip olan Sırbistan, 2006 yılına gelindiğinde bunu 30 milyar dolara çıkarmış, böylelikle kişi başına düşen milli geliri 2000 dolar seviyesinden 4000 dolar seviyesine çıkarmıştır. 2006 yılında ülke ekonomisi %5,7 oranında büyümüş, enflasyon %12,7'ye gerilemiştir. 2007-2011 arası dönem için yapılan tahminler Sırbistan ekonomisinin yılda ortalama %5 büyümeye devam edeceğini ve dönem sonunda enflasyonun %4 seviyesine gerileyeceğini öngörmektedir. Bu dönemde büyümeyi tetikleyecek başlıca faktörler yeni özelleştirmeler, daha önce özelleştirilen şirketlere yapılacak yeni yatırımlar, ücretlerde beklenen reel artış ve buna bağlı olarak artacak olan iç talep, Milli Yatırım Planı (NIP) çerçevesinde artması öngörülen kamu yatırımları ile ticaret, finansal hizmetler, ulaştırma ve telekomünikasyon alanındaki büyümenin devam etmesi beklentisi olarak özetlenebilir. Ancak tüm bu faktörlerin gerçekleşmesinin oldukça iyimser bir tahmin olduğu açıktır.

TABLO 1: Sırbistan Ekonomisinin Temel Makroekonomik Göstergeleri

Makro göstergeler	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSYİH büyüme (%)	5,7	5,6	5,4	5,0	5,0	4,7
Enflasyon	12,7	5,7	5,5	4,8	4,3	4,0
Bütçe dengesi (GSYİH %)	0,5	-0,5	-1,0	0,0	0,5	1,0
Cari işlem dengesi (GSYİH %)	-11,7	-11,4	-11,1	-10,8	-10,4	-9,2

Kaynak: Economist Intelligence Unit

Sırbistan ekonomisinin sektörel yapısına bakıldığında, hizmetler sektörünün ağırlıklı bir üstünlüğü olduğu görülmektedir. Ekonominin %58'ini oluşturan hizmetler sektörüne karşı sanayi sektörü %25'ini, tarım sektörü ise %17'sini oluşturmaktadır. Tarım sektörünün ekonomideki ağırlığının göreceli düşüklüğüne rağmen nüfusun %30'u halen bu sektörde çalışmaktadır. Tarım alanında ihracata yönelik yetiştirilen başlıca ürünler tahıl, mısır, şeker pancarı, ayçiçeği ve hayvansal ürünlerdir. Önemli sanayi kolları arasında elektrikli aletler, iletişim ekipmanları, kağıt ve kağıt hamuru, kurşun levha ve ulaşım araçları yer almaktadır. Hizmetler alanında ise bankacılık ve finans, gayrimenkul, müteahhitlik ve telekom ön plandadır.

Sırbistan doğal kaynakların çeşitliliği açısından zengin bir ülkedir. Ülkenin kayda değer yeraltı zenginlikleri arasında petrol, doğal gaz, kömür, kurşun, çinko, antimon (rastık taşı), kromit, nikel, altın, gümüş, magnezyum, pirit, kireçtaşı, mermer ve tuz yer almaktadır. Sırbistan'ın toplam petrol rezervinin 38 milyon varil olduğu tahmin edilmektedir ve şu anda çıkarılan petrol iç talebin yaklaşık %17'sini karşılar durumdadır. Ülkenin doğalgaz rezervinin ise 48 milyar metreküp civarında olduğu, mevcut üretimin ise talebin %25'ini karşıladığı tahmin edilmektedir.

Ticaret

Sırbistan, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nde gözlemci statüsündedir. DTÖ'ye tam üye olmak hedefindeyse de henüz pazara giriş konusunda gerekli altyapıyı tamamlamış değildir. Bu süreçte ticaretini geliştirmek için birçok ülkeyle serbest ticaret anlaşması (STA) imzalama yoluna gitmiştir ve ilk STA'yı Rusya Federasyonu ile gerçekleştirmiştir.

Sırbistan'ın Rusya Federasyonu ile 2000 yılında imzaladığı Serbest Ticaret Anlaşması, Rusya'nın Birleşik Devletler Topluluğu dışında bir ülkeyle imzaladığı ilk STA olma özelliğini taşımakta olup Rusya'nın Sırbistan'a verdiği önemi gösteren önemli bir veridir. Anlaşma uyarınca Sırbistan ve Karadağ menşeli ürünlerin Rusya pazarına serbestçe girişi için her türlü ticari engelin 2005 yılına kadar kademeli olarak kaldırılması öngörülmüştür. Ayrıca menşei konusunun DTÖ kuralları çerçevesinde ithalatı gerçekleştiren ülke tarafından düzenleneceği karara bağlanmıştır. Anlaşma dışında kalacak ürünler listesinin her yıl güncelleneceği belirtilmiştir. Halen kümes hayvanları, şeker, çikolata, alkollü içkiler, sigara, sabun, pamuk, halı, ahşap mobilya, küçük ev eşyaları, ve motorlu araçlar anlaşma kapsamının dışındadır.

Sırbistan'ın dahil olduğu diğer önemli STA, tüm bölge ülkelerini içine alan Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (Central European Free Trade Agreement, CEFTA)'dır. 2007 yılı içerisinde yürürlüğe girecek olan CEFTA çerçevesinde Sırbistan, aralarında Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Bosna Hersek, Arnavutluk, Karadağ, Makedonya ve Moldova'nın bulunduğu ülkelerle ticaretini tamamen serbestleştirecektir.

1994 yılında Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya tarafından oluşturulan CEFTA daha sonraki yıllarda Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Makedonya Cumhuriyeti'nin katılımıyla oldukça geniş bir alanı kapsayan bir serbest ticaret alanı

oluşturmuştur. Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Slovenya'nın AB üyeliği sonrası CEFTA'dan ayrılmaları üzerine Güneydoğu Avrupa İstikrar Anlaşması (*South Eastern Europe Stability Pact*) çerçevesinde CEFTA'nın, Güneydoğu Avrupa ülkelerini biraraya getiren bir alana dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu karar uyarınca 19 Aralık 2006 tarihinde Bükreş'te imzalanan anlaşma ile Arnavutluk, Bosna Hersek, Moldova, Karadağ, Sırbistan ve Kosova CEFTA alanına dahil olmuştur. *CEFTA-2006* olarak nitelenen anlaşma, bölge içindeki ticaret kurallarını uyumlu hale getirmenin dışında hizmet ticareti, fikri mülkiyet hakları, kamu alımları ve yatırım teşviki konularını da içermektedir. Anlaşma aynı zamanda DTÖ kuralları ve ülkelerin AB'ye yönelik yükümlülükleri ile de uyumludur.

Bunun dışında ayrıca Sırbistan'ın Avrupa Birliği ile tercihli ticaret anlaşması vardır. Bilindiği gibi AB, bölgedeki ülkelerin ihracatını teşvik etmek amacıyla bu ülkeler menşeli birçok ürünün AB pazarına miktar kısıtlaması olmadan, gümrüksüz girişine izin veren özerk tercihli ticaret anlaşmaları imzalamaktadır. Bu anlaşma uyarınca Sırbistan AB pazarına şarap, et, çelik, tarım ve tekstil ürünleri dışında kalan malları gümrüksüz satabilmektedir.

TABLO 2: Sırbistan Ticaret Rakkamları (Milyar \$)

Yıllar	İhracat (fob)	İthalat (fob)	Ticaret Dengesi	Ticaret Hacmi
2002	2.4	6.3	-3.9	8.7
2003	2.5	7.3	-4.8	9.8
2004	3.9	11.0	-7.1	14.9
2005	4.6	10.2	-5.6	14.8
2006	6.5	12.7	-6.2	19.2
2011*	12.7	20.2	-7,5	32,9

Kaynak: Economist Intelligence Unit, * Tahmini rakkamlar

Sırbistan'ın yıllar itibarı ile ticareti incelendiğinde, ülkenin sürekli ticaret açığı verdiği ve bu açığın cari işlemler dengesini olumsuz etkilediği görülür. 2006 yılında toplam 19 milyar dolar ticaret hacmi gerçekleştiren Sırbistan, 6.5 milyar dolarlık ihracata karşılık 12.7 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiştir. Mal grupları açısından incelendiğinde, ihracatta ilk sıralarda mamul mallar, gıda, kimyasallar, makina ve ulaşım ekipmanları olduğu görülür. İhracat gelirlerinin yarısını AB ülkelerinden elde eden Sırbistan'ın başlıca ihraç pazarları arasında İtalya, Bosna

Hersek, Almanya ve Makedonya bulunmaktadır. İthalatta ise ilk sırada mineral yağlar ve yakıtlar, kimyasallar ve diğer sanayi malları yer almaktadır. Sırbistan'ın en önemli ithalat partnerleri arasında Rusya, Almanya, İtalya ve Çin yer almaktadır.

Yatırım ortamı:

Sırbistan bölgede Romanya ile birlikte en çok yabancı yatırım çeken ülkelerden biridir. 2006 yılında oldukça iyi bir performans gösteren Sırbistan GSYİH'nın yaklaşık %18'i civarına denk gelen 5,6 milyar dolar tutarında doğrudan yabancı yatırım çekmiştir. Sırbistan'a yatırım yapan ülkelerin başında Norveç, Avusturya ve Yunanistan gelmektedir. Yabancı yatırımlar son yıllarda ağırlıklı olarak finans sektörüne gelmiş ve bu sektör %85 oranında yabancıların eline geçmiştir.

TABLO 3: Doğrudan yabancı Sermaye Verileri

Doğrudan yabancı sermaye girişi	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*
Milyon \$	475	1360	966	1652	5565	3200	4500
GSYİH %	3,0	6,7	4,0	6,3	17,8	8,3	10,9
Sabit yatırımlar %	25,3	50,5	20,2	31,9	88,8	40,9	51,5

Kaynak: Economist Intelligence Unit

* Tahmini rakamlar

Dünya Bankası'nın yaptığı "Doing Business" sıralaması Sırbistan'ın son bir yılda önemli bir sıçrama kaydettiğini göstermektedir. 2005 yılında 95. sırada yer alan Sırbistan, 2006 yılında 27 sıra atlayarak 68. sıraya yükselmiştir. Bu dönemde sıralamada kullanılan kriterler içerisinde en ciddi iyileşme kredi bulma ve ticaret alanında gözlemlenmiştir. Şüphesiz bu iki konuda gözlemlenen iyileşmede pazara giren yabancı bankaların ve yeni oluşturulan STA'ların payı büyük olmuştur. Diğer taraftan işe başlama kriterinde önemli ölçüde gerileme kaydedilmiştir.

Sırbistan'daki yabancı yatırımcıların oluşturduğu Yabancı Yatırım Konseyi bu yıl içinde çıkardığı değerlendirme ve öneriler raporunda sorunlu alanları ve önerileri şöyle sıralamaktadır:

Sorun yaratacak konular:

- Halen yüksek olan işsizlik
- Ekonomik yeniden yapılanma girişimlerinde yavaşlama
- Kamu harcamalarının halen yüksek seviyede olması
- Ticaret dengesinde büyüyen açık
- Özelleştirme programında yaşanan gecikme
- Dış borç yükü

Hükümetin acilen yapması gerekenler:

- Pazar ekonomisini tamamlayacak yasaların çıkarılması
- Makroekonomik reformların biran önce tamamlanması

- Özelleştirmelerin tamamlanması
- Kamu harcamalarında ihtiyatlı davranılması
- Girişimcilik ve üretkenliği teşvik edecek politikalar
- Yönetimin daha şeffaf hale getirilmesi ve yolsuzlukla mücadele edilmesi
- Çıkarılan yasaların etkin bir şekilde uygulanması

Sırbistan’da yatırımlar için uygulanan vergi ve teşvikler şu şekildedir:

- Kurumlar vergisi %10 seviyesindedir.
- %14 oranındaki gelir vergisi 2007 yılı başında %12’ye düşürülmüştür.
- Para transferinde hiçbir kısıtlama yoktur.
- Asgari ücret 100 €’dur, giydirilmiş haliyle minimum gelir 270 €’ya çıkmaktadır.
- Mali sistem 2003 yılında uluslararası finans kuralları ile uyumlu bir hale getirilmiştir.
- Yaklaşık 7 milyar dolar ve üzerindeki yatırımlar için ilk 10 yıl vergi alınmamaktadır.
- Özellikle yeni istihdam yaratan projelere para yardımı yapılmaktadır
- Serbest ekonomik bölgelerde daha fazla yatırım teşviği verilmektedir. Bu bölgelerde arazinin metrekaresi 7 €’dur.

Riskler ve Potansiyeller:

Sırbistan’ın önündeki başlıca siyasi risk hiç şüphesiz Kosova sorunudur. Bu sorun halledilmeden Sırbistan’ın geleceği konusunda tahmin yapmak oldukça zordur. Zira, ülkede Kosova’nın bağımsızlığına karşı çıkan çoğunluk, bunun için AB üyeliğinden bile vazgeçmeye hazırdır. BM’nin Kosova Özel Temsilcisi Martti Ahtisaari çözüm için hazırladığı planı Mart 2007’de BM Güvenlik Konseyi’ne sunmuştur. Kosova’nın bağımsızlığını öneren bu planın Güvenlik Konseyi’nde görüşülüp görüşülmeyeceği henüz belli değildir. Ancak, Kosova’nın bağımsızlığını öneren bu planı Rusya Federasyonu’nun ve muhtemelen Çin’in veto etmesi beklenmektedir. Ahtisaari Planı’nın kabul edilmemesi Kosova’da çözümsüzlüğün devamına sebep olacaktır ki bu da Sırbistan’ın geleceğine yönelik soru işaretlerinin sürmesi anlamına gelmektedir.¹

Bu risk bir tarafa bırakıldığında, Sırbistan pazarının önemli potansiyeller taşıdığı görülmektedir. CEFTA ile oluşturulan serbest ticaret alanının ortasında yer alan Sırbistan, yatırımcılar için cazip bir konumdadır. Sırbistan menşeli ürünlerin Rusya pazarına da gümrüksüz girebilmesi, burada yapılan yatırımlar için oldukça geniş bir pazar sunmaktadır. Bölgede yatırım için cazip sektörler arasında kimya, tekstil, inşaat, inşaat malzemeleri ve yüksek teknoloji ürünleri gelmektedir. Özellikle yüksek teknoloji ürünleri alanında son zamanlarda önemli mesafe katedilmiştir. Microsoft’un Geliştirme Merkezi kurduğu Sırbistan software alanındaki başarılarıyla dikkat çekmektedir. Sırbistan’ın bu konuda en önemli artışı sahip olduğu kalifiye elemandır.

---

¹ Daha fazla bilgi için: “Serbia at a Glance: 2007-2008”, The Economist Report, 2007

Türkiye-Sırbistan İkili Ekonomik İlişkileri:

Türkiye ile Sırbistan arasındaki ekonomik ilişkiler her iki tarafta varolan önyargılar nedeniyle çok fazla gelişmemiştir. Özellikle yatırımlar konusunda karşılıklı çekinceler mevcuttur. Tüm bölgede önemli yatırımları bulunan Türk işadamları Sırbistan pazarına girmek konusunda tereddüt etmektedir. Halen Sırbistan’da tek büyük Türk yatırımı Efes Pilsen’in bira fabrikasıdır. Efes, 240 milyon dolarlık yatırımı ile Sırbistan bira piyasasının yaklaşık %13’ünü elinde bulundurmaktadır.

Karşılıklı önyargıların aşılması ekonomik ilişkilerin canlanmasını sağlayacaktır. Sırbistan’dan Türkiye’ye her yıl 200 bin civarında turist gelmekte, bu turistler ülkelerine olumlu bir Türkiye izlenimi ile dönmektedirler. Bu tür temasların yanısıra, karşılıklı işadamlı heyetlerinin ziyaretleri olumlu katkı sağlayacaktır.

TABLO 4: Türkiye-Sırbistan İkili Ticareti (\$)

Yıllar	İhracat (X)	İthalat (M)	X/M	Denge	Hacim
1996	22.923.104	29.422.977	0,78	-6.499.873	52.346.081
1997	42.838.465	27.040.378	1,58	15.798.087	69.878.843
1998	52.600.453	25.940.322	2,03	26.660.131	78.540.775
1999	60.656.197	25.966.723	2,34	34.689.474	86.622.920
2000	98.682.921	47.406.603	2,08	51.276.318	146.089.524
2001	81.362.099	7.484.385	10,87	73.877.714	88.846.484
2002	122.050.967	11.146.422	10,95	110.904.545	133.197.389
2003	184.676.117	29.987.915	6,16	154.688.202	214.664.032
2004	211.944.311	87.404.983	2,42	124.539.328	299.349.294
2005	257.879.358	96.718.847	2,67	161.160.511	354.598.205
2006	290.580.310	48.569.748	5,98	242.010.562	339.150.058
2007 (4 ay)	135.976.718	16.860.514	8,06	119.116.204	152.837.232

Kaynak: TÜİK

Yatırımlardaki düşüklüğe rağmen ikili ticaret rakamları daha olumlu bir tablo çizmektedir. 2006 yılında 340 milyon dolar seviyesinde gerçekleşen toplam ticarete Türkiye Sırbistan’a karşı 242 milyon dolar ticaret fazlası vermiştir. Türkiye ikili ticareti daha da geliştirmek Sırbistan’la bir STA imzalamak istemektedir. 2002 yılında hazırlanan STA taslak metni Sırbistan makamlarına iletilmiş ancak henüz bir yanıt alınamamıştır.

Yararlanılan Kaynaklar

- “Serbia’s New Government: Turning from Europe”, International Crisis Group, 31 May 2007 <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=4878&l=1>
- “White Paper: Proposal For Improvement of Investment Climate in Serbia”, Foreign Investors Council, 2007 <http://www.fic.org.yu/whitebook.html>
- “Economist Intelligence Unit Country Forecast: Serbia at a Glance 2007-2008
- International Monetary Fund www.imf.org
- World Bank www.worldbank.org

Önemli Kurumlar Listesi

- SIEPA (Serbian Investment and Exports Promotion Agency) <http://www.siepa.sr.gov.yu/>
- Foreign Investors Council <http://www.fic.org.yu>
- Privrednik - Serbian Business Club <http://www.serbian-business-club.co.yu/>
- Serbian Chamber of Commerce <http://www.pks.co.yu/>
- Ministry of International Economic Relations <http://www.mier.sr.gov.yu>
- Belgrade Stock Exchange (BELEX) <http://www.belex.co.yu/>
- Serbian Union of Employers (UPS) www.poslodavci.org.yu

II – BOSNA HERSEK

Bosna Hersek, 1992 yılında yapılan bir referandumla Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Sırbistan ile Hırvatistan arasında 51.129 kilometre-karelik bir alana ve yaklaşık 4 milyonluk nüfusa sahip olan Bosna Hersek, iki entiteden meydana gelen gevşek bir federasyondur. Yaklaşık üç buçuk yıl süren iç savaşın ardından Aralık 1995'te Paris'te imzalanan Dayton Barış Anlaşması ile bugünkü şeklini alan ülkenin batısında müslüman Boşnaklar ile Hırvatlar'ın oluşturduğu Bosna Hersek Federasyonu (*Federacija Bosna i Hercegovina*), doğu ve kuzeyinde ise ağırlıklı olarak Sırp'lar'dan oluşan Sırp Cumhuriyeti (*Republika Srpska*) yer almaktadır.

Ülkenin bu ikili yapısı, ekonomik bütünleşme ve kalkınma için acilen yapılması gereken reformların önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bosna Hersek Federasyonu ülkeyi iki başlılıktan kurtarıp tek bir çatı altında birleştirmek istese de Sırp tarafı buna yanaşmamakta, “Kosova bağımsız olursa biz de aynı hakkı kullanabilmeliyiz” diyerek ayrılık sinyalleri vermektedir.² Savaş sırasında sanayi ve üretim altyapısı büyük zarar gören Bosna Hersek'te halen güçlü olan etnik milliyetçilik en önemli risk faktörüdür

Siyasi Görünüm:

Bosna Hersek devletinin siyasi yapılanması Dayton Barış Anlaşması çerçevesinde şekillenmiştir. Anlaşmanın sivil hükümlerinin uygulanması amacıyla oluşturulan Yüksek Temsilcilik Ofisi vasıtasıyla ülke uluslararası himaye altına alınmıştır. 2007 yılı başında görev süresi bir yıl daha uzatılan Yüksek Temsilcilik Ofisi, parlamentoyu bypass etme ve seçilmiş yöneticileri görevden alma yetkileri ile fiilen ülkedeki en önemli makam niteliğindedir. Dayton Barış Anlaşması ülkede etnik temellere dayalı entiteler üzerinde zayıf bir otoriteye sahip merkezi bir hükümet modeli ve etnisiteleri yansıtan ortak kurumlar oluşturmuştur. Siyasi yapı çok katmanlı ve karmaşık bir görünüm sergilemektedir. Sistemin tamamıyla etnik temellere dayalı olması ve merkezi otoritenin zayıf olması entegrasyonu zorlaştırdığı için Dayton Anlaşması eleştirilmektedir.

Merkezi devlet düzeyinde ülke, üçlü Başkanlık Konseyi tarafından yönetilmektedir. Seçimle göreve gelen Boşnak, Hırvat ve Sırp üç üye, Başkanlık Konseyinde rotasyonla ülke başkanlığı görevini yürütmektedirler. Devlet düzeyinde yasama görevini 42 kişiden oluşan ve üç etnik grubun eşit bir şekilde temsil edildiği Temsilciler Meclisi yürütmektedir. Temsilciler Meclisi içinden Başkan tarafından seçilen Başbakan, oluşturduğu Bakanlar Konseyi ile devlet düzeyinde

² Daha fazla bilgi için: “Ensuring Bosnia’s Future: A New International Engagement Strategy”, International Crisis Group Report, 15 February 2007,

yürütmenin başı konumundadır. Yine devlet düzeyinde görev yapan bir başka kurum ise her etnik gruptan 5 kişinin yer aldığı Halklar Meclisi'dir. Entite düzeyinde ise her iki bölgenin kendi yasama ve yürütme organları bulunmaktadır. Buna ek olarak, Bosna Hersek Federasyonu'na bağlı Kantonların da kendi yasama ve yürütme organları vardır.

Taraflar bu çok katmanlı yapının etkin bir kamu yönetimini engellediğinin farkında olsalar da, halen oldukça güçlü olan etnik milliyetçilik daha basit tekli bir yapının oluşması yönünde yapılacak reformları ve entegrasyonu sekteye uğratmaktadır. Yine de 2000 yılından bu yana işletmelerin daha sağlam bir zemin üzerinde faaliyet göstermelerini sağlayacak tek bir ekonomi, tek bir ticaret alanı, tek bir gümrük idaresi ve tek bir ekonomi mevzuatı oluşturulabilmiş ve bu sayede ülkeye giren yabancı sermaye miktarında önemli bir artış yaşanmıştır.

Ülkede, Ocak 2007'de yapılan seçimlerin ardından Şubat ayında Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği'nden Nikola Spiric'in Başbakanlığında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bosna Hersek, AB ile İstikrar ve İşbirliği Anlaşması'nın teknik müzakerelerini 2006 sonu itibarı ile tamamlamış, ancak siyasi kriterler henüz karşılanmadığı için anlaşma imzalanmamıştır. Yeni hükümeti bu çerçevede önemli işler beklemektedir. Avrupa Birliği, hükümetten özellikle dört alanda ilerleme istemektedir: polis gücünün düzenlenmesi, kamu yönetimi ve ulusal yayın reformlarının uygulanması ve Lahey Savaş Suçları Mahkemesi ile tam işbirliğine gidilmesi. Bu sorunlar çözümlendiğinde Bosna Hersek için AB süreci başlayacak, bu da hem siyasi hem de ekonomik istikrara büyük katkı sağlayacaktır.

Ekonomik Görünüm:

Bosna Hersek, eski Yugoslav Cumhuriyetleri arasında Makedonya ile birlikte ekonomik olarak en fakir olan ülkedir. Savaşın bitmesinin ardından on iki yıl geçmiş olmasına rağmen ekonomi halen toparlanma sürecindedir. Son dört yıldır ekonomik performansta belirgin bir iyileşme yaşanmakta, bu iyileşme artan milli gelir rakamlarında açıkça gözlemlenmektedir. 2005 yılı itibarı ile Bosna Hersek'in GSMH'sı 9,37 milyar dolara, kişi başına düşen geliri ise 3196 dolara ulaşmıştır. Ekonomi 2004 yılında %6, 2005 yılında ise %5,5 oranında büyümüştür. Bu olumlu göstergelere rağmen, cari açık, dış borç, işsizlik gibi diğer önemli göstergeler halen olumsuz sinyaller vermektedir. 2005 yılı itibarı ile Bosna Hersek'te işsizliğin %43,2 gibi oldukça yüksek bir seviyede olduğu tahmin edilmektedir. Ancak ekonominin önemli bir bölümünün kayıt dışı olduğu göz önüne alınırsa gerçek işsizlik oranının bu seviyenin çok altında olduğu iddia edilebilir. Cari işlemler açığı aynı yıl 2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir ki bu milli gelirin yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir. Dış borç stoku ise 2005 itibarı ile milli gelirin yarısı kadardır.

Diğer önemli bir gösterge, son yıllarda iyileşme trendinde olan bütçe açığıdır. Bir dönem GSYİH'nın %60'ını geçen yüksek miktarlardaki kamu harcamaları sebebiyle bütçe açığı GSYİH'nın %9'una yükselmiş, bunun neticesinde 2000-2005 yılları arasında IMF ile istikrar programları uygulanmış ve kamu harcamalarının milli gelirdeki oranı %50'ye kadar gerilemiştir. Mali istikrar önünde diğer bir tehdit savaş öncesi yürürlükte olan para cinsinden açılan hesaplarda

bulunan ve savaş sonrasında büyük ölçüde ödenmeyen borçlar ve savaş zararları ile ilgili taleplerdir. Bu taleplerin milli gelirin yarısı kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Ülkede, savaş süresince yaşanan hiperenflasyonu kontrol altına almak için Dayton Anlaşması çerçevesinde bir “Para Kurulu” oluşturulmuş, bu çerçevede 1998 yılında yerel parayı Euro’ya sabitleyen “Konvertable Mark” sistemine geçilmiştir. Bu sayede enflasyon bugün %5’in altında seyretmektedir, ancak artan cari açıkla bu sistemin ne kadar devam ettirileceği meçhuldür.

Bugün Bosna Hersek ekonomisini canlı tutan en önemli kaynakların başında yabancı yardımlar ve barışı korumak için ülkede bulunan yabancıların yaptığı harcamalar gelmektedir. Diğer önemli bir kaynak, yurtdışında yaşayan vatandaşların ülkeye gönderdiği birikimlerdir. Bu yolla ülkeye yılda yaklaşık 1,8 milyar dolar civarında para girdiği tahmin edilmektedir. Diğer bir deyişle, ülke ekonomisi üretim dışında, dışarıdan gelen kaynaklarla ayakta durmaktadır ki bu sürdürülebilir bir durum değildir. Orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir ekonomik yapının tesisi yabancı yatırımların artmasına bağlıdır.

TABLO 5: Bosna Hersek Temel Makroekonomik Göstergeleri

Göstergeler	2004	2005
GSMH (milyar \$)	8,5	9,4
GSMH artış hızı (%)	6,0	5,5
Kişi başına GSMH (\$)	2977	3196
Enflasyon (%)	0,7	3,6
İşsizlik oranı (%)	42	43,2
Cari işlem dengesi (milyon \$)	-1917	-2089
Dış borç stoku (milyar \$)	4,03	4,28

Kaynak: Bosna Hersek Dış Ticaret Odası İstatistikleri

Yugoslavya zamanında ülkenin metalürji ve kimya alanındaki ağır sanayi tesisleri Bosna Hersek’te yoğunlaşmışken, bugün bu tesislerin çoğu işlemez durumdadır. Yaklaşık üç buçuk yıl süren iç savaş, ülkenin sanayi altyapısını büyük ölçüde tahrip etmiş, sanayinin toplam üretim içindeki payı %30'lara kadar gerilemiştir.

Bugün milli gelir içerisinde en büyük pay hizmetler sektörüne aittir. Sektörün genel yapısı incelendiğinde kamunun savunma gibi üretken olmayan alanlardaki faaliyetlerle başı çektiği, bunu perakendecilik, ulaşım ve telekomünikasyon gibi üretime yönelik faaliyetlerin takip ettiği görülmektedir. Özellikle perakendecilik sektörü son yıllarda yabancı yatırımcıların da pazara girmesi ile canlanmıştır. Bu sektörde Hırvat, İtalyan ve Sloven sermayesi ağırlıktadır. Sanayide ise önemli faaliyet kolları gıda işleme, temel metaller, tekstil, ağaç sanayi, mobilyacılık, demir dışı metaller ve kimyasallardır. Üretim ağırlıklı olarak Saraybosna, Tuzla, Mostar, Zenica, Banja Luka, Modrica ve Bijeljina şehirlerinde toplanmıştır.

TABLO 6: Üretilen Katma Değerin Dağılımı (%)

	2004	2005
Hizmetler	65,19	65,73
Sanayi	11,17	11,22
Tarım	10,41	9,79
Balıkçılık	0,02	0,02
Maden	2,28	2,49
Enerji	6,65	6,55
İnşaat	4,28	4,21

Kaynak: Bosna Hersek İstatistik Kurumu

Ticaret:

1999 yılından beri Dünya Ticaret Örgütü'nde gözlemci statüsünde olan Bosna Hersek, gümrük tarifelerini DTÖ ile uyumlu hale getirmek için çalışmaktadır. Bu çerçevede yapılan çalışmalar dahilinde 1 Ocak 2006 itibarı ile iki entitenin gümrük idareleri tek bir çatı altında toplanmıştır. Oldukça liberal bir tarife yapısına sahip olan ülkede ortalama gümrük vergisi oranı %7,6 civarındadır.

Bosna Hersek'in Avrupa Birliği ve ABD ile tercihli ticaret anlaşmaları vardır. Bu anlaşmalar sayesinde Bosna Hersek menşeli ürünler Avrupa Birliği ve Amerika pazarına sıfır gümrükle girebilmektedir. Savaşta büyük ölçüde tahrip olan Bosna Hersek ekonomisini canlandırmak amacıyla yapılan bu anlaşmalar çerçevesinde bir ürünün Bosna Hersek menşeli sayılabilmesi için ortalama %50'sinin Bosna girdili olması gerekmektedir. Bosna Hersek aynı zamanda CEFTA anlaşmasına dahil olan sekiz ülkeden birisidir. CEFTA dışında Bulgaristan, Romanya ve Türkiye ile serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır.

Bosna Hersek 2006 yılında gerçekleştirdiği 3,4 milyar dolar ihracata karşılık 7,6 milyar dolar tutarında ithalat yapmıştır. En çok ihracat yapılan ülkelerin başında sırasıyla Hırvatistan (%19), İtalya (%14), Sırbistan (%13), Almanya (%13), Slovenya (%12) ve Avusturya (%6) gelmektedir. Bosna Hersek'in Türkiye'ye yaptığı ihracat ülkenin toplam ihracatının %0,2'si seviyesindedir. Ülkenin en önemli ihraç kalemleri temel metaller, mobilya, motorlu araçlar (montaj), metalden eşya, ağaç ve ağaç ürünleri, deriden eşya, gıda ve içeceklerdir.

2006 verilerine göre Bosna Hersek'in en çok ithalat yaptığı ülkelerin başında ise sırasıyla Hırvatistan (%17), Almanya (%12), Sırbistan (%10), İtalya (%9), Slovenya (%7) ve Avusturya (%4) gelmektedir. İthalatta Türkiye'nin payı %2,8 düzeyindedir. Temel ithalat kalemleri gıda ve içecek, petrol ve kömür, kimyasallar, makine ve ekipman ve motorlu araçlardır.

Yatırım Ortamı:

Halen Bosna Hersek’e gelen yabancı sermayenin büyük bir bölümünü uluslararası yardımlar ve yurtdışında yaşayan vatandaşların gönderdiği birikimler oluşturmaktadır. Bu kaynaklar kısa vadede ekonomiyi canlı tutmaya yardımcı olsalar da ülkenin sürdürülebilir bir kalkınma trendi yakalaması çekeceği doğrudan yabancı yatırım miktarına bağlıdır. Yıllar itibarı ile yükselme eğiliminde olan yabancı yatırımlar beklentilerin oldukça gerisindedir. Yabancı yatırımlar ülkeye ağırlıklı olarak özelleştirme ve iflas eden işletmelerin devri vasıtasıyla girmektedir. Ancak özelleştirmelerin sağlıklı bir şekilde yapılamaması önemli bir sorundur.

Ülkede son yıllarda yatırım ortamını geliştirme yönünde önemli bir takım reformlar yapılmıştır. Bu reformların çoğu, ülkenin çok katmanlı, karmaşık yapısını basitleştirmek yönünde yapılan değişikliklerdir. Bunların başında tek bir vergi sistemine geçilmesi ve gümrük idarelerinin tek bir çatı altında toplanması gelmektedir. Ayrıca 1 Ocak 2006 itibarı ile katma değer vergisi uygulaması başlatılmış, geçişin rahat olması için şimdilik tüm mallar için %17’lik bir oran belirlenmiştir. KDV’ye geçiş ekonomiye disiplin, bütçeye gelir getiren önemli bir uygulama olmuştur.

TABLO 6: Doğrudan Yabancı Sermaye Stoku (1000 €)

Yıllar	DYS
1994-1997	42 252
1998	60 045
1999	165 934
2000	158 553
2001	140 197
2002	308 988
2003	169 144
2004	618 339
2005	242 736
Toplam	1 906 193

Kaynak: FIPA

Bosna Hersek’e genelde çevre ülkeleri yatırım yapmaktadır. Başlıca yatırımcı ülkeler Hırvatistan, Avusturya, Litvanya, Slovenya, Hollanda ve Almanya’dır. Türkiye ise yatırımlarda 11. sırada yer almaktadır.

Özellikle demir, çinko, kurşun ve alüminyum kaynakları açısından zengin olan Bosna Hersek, bu alanda yatırımlar çekmeyi başarmıştır. 1998 yılında Kuveyt Yatırım Otoritesi Zenica Steelworks ile ortaklaşa BİH Steel’i kurmuş, daha sonra Mittal Steel ortaklıktaki devlet payını satın almıştır. Madencilik sektörünün dışında, yabancı yatırımlar hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır.

Bosna Hersek hükümeti, ülkeye gelen yabancı yatırım miktarını arttırmak için bir dizi yatırım teşviği vermektedir. Bunların başında, beş yıl kurumlar vergisi muafiyeti gelmektedir. Yakın bir zamanda “Yabancı

Yatırımlara Destek Fonu” adı altında yaklaşık 2 milyon €’luk bir fon oluşturulmuş olmakla birlikte yönetmelik henüz çıkmadığı için bu paranın nasıl kullanılacağı henüz belirsizdir.

Dünya Bankası’nın yaptığı “*Doing Business*” sıralamasında Bosna Hersek 2006 yılında 95. sırada yer almaktadır. Bu sıralama bir yıl önceye göre 4 puan gerilemeye işaret etmektedir. Bu

gerilemeye katkıda bulunan en önemli kriterin vergi ödemeleri olduğu göze çarpmaktadır, ancak bilindiği gibi Bosna Hersek vergi sistemini henüz değiştirdiği için bu gerilemenin geçiş süreci aksaklıklarından kaynaklandığı söylenebilir. Diğer bir sorunlu konu ise işe başlama prosedürleridir.

Bosna Hersek Yabancı Yatırım Konseyi yıllık değerlendirme ve öneriler raporunda yatırım ortamı ile ilgili olarak sorunlu alanlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- İzin prosedürlerinin karmaşık yapıda olması, süreçte yaşanan dublikasyonlar, siyasi engellemeler,
- Vergiler konusunda entiteler arası harmonizasyonun hala sağlanamaması,
- Ücretler üzerindeki vergilerin aşırı olması
- Finans sisteminin küçük ve zayıf olması, yeterli miktarda kredi bulunamaması
- Entiteler arası ticarete yaşanan sorunlar (tarife dışı engeller gibi, çifte vergilendirme)

Riskler ve Potansiveller:

Bosna Hersek'te kısa ve orta vadede sorun yaratacak en önemli risk siyasi alandadır. Etnik milliyetçiliğin halen çok güçlü olduğu ülkede, bölgedeki diğer ülkelerde yaşanan her sorun Bosna Hersek'in iç siyasetini de etkilemektedir. Özellikle Kosova bu çerçevede önemli bir dönüm noktası olacaktır. Kosova'nın bağımsızlığı halinde kendileri de bağımsız olmak isteyen Sırp'lar bu süreçte istikrarsızlığa yol açabilirler.

Ekonomik alanda ise en belirgin riskler yüksek orandaki işsizlik, artan cari açık, kayıtdışı ekonomi, yolsuzluk gibi konulardır. Ancak tüm bu risklerin AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalandığında azalması beklenmektedir.

Bosna Hersek henüz doymamış bir pazar olduğu için rekabet düşük seviyededir ve bu da yatırımcılar için bu pazarı cazip hale getirmektedir. Küçük bir ülke olmasına rağmen çevre ülkeleri ile oluşturulan serbest ticaret alanı bu ülkede yapılacak yatırımlar için pazarı genişletmektedir. Bundan da önemlisi ülkenin AB ve ABD ile tercihli ticaret anlaşması bulunması, bu sayede sıfır gümrükle bu ülkelere mal satılabilmesi olanağı sağlamaktadır.

Bosna Hersek'te halen tamamlanmamış olan özelleştirmeler ülkeye yatırım yapmayı düşünen girişimciler için önemli bir seçenektir. Ancak, özelleştirmeler sırasında yapılan anlaşmalarda temkinli olmak gerekmektedir. Başta oldukça karlı gözüken bazı özelleştirmeler, çalışanların belli bir süre işten çıkarılmama taahhüdü gibi konular nedeniyle yatırımcıları zor durumda bırakabilmektedir.

Ülkede yatırım için düşünülmesi gereken sektörler mobilyacılık, ulaştırma ve altyapı, ilaç, enerji (hidroelektrik), gıda, finans, otomotiv yan sanayi ve metal sanayidir. Halen yavaşlamış olan özelleştirme süreci iyi takip edildiği takdirde yatırımcılar için cazip imkanlar sunmaktadır.

Türkiye-Bosna Hersek İkili Ekonomik İlişkileri:

Türkiye'nin Bosna Hersek'le ekonomik ilişkileri ağırlıklı olarak Federasyon düzeyinde sürdürülmektedir. Sırp Cumhuriyeti bölgesinde Türklere karşı varolan güçlü önyargılar, ekonomik düzeyde de olsa ikili ilişkileri geliştirmeye engel teşkil etmektedir. Esasen, Bosnalı Sırp'ların, Sırbistan Sırp'larına göre Türklere ve Türkiye'ye daha menfi yaklaşıtları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla Türkiye-Bosna Hersek ilişkilerinden bahsederken büyük ölçüde Boşnak-Hırvat Federasyonu ile ilişkiler kastedilmektedir.

Türkiye, Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanmasına nezaret eden Barış Uygulama Konseyi'nde ve Yüksek Temsilcilik Ofisinde temsilcisi olan ülkelerden birisi olması dolayısıyla Bosna Hersek için önemli bir ülkedir. Özellikle Bosnalı müslümanlar Türkiye'yi hami olarak görmekte ve ikili ilişkilerin salt ekonomik rasyonelite temelinde değerlendirilmemesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu çerçevede, Türkiye'nin bölgede yatırımlarını arttırarak artan Rus, Alman ve Hırvat nüfuzunu dengelemesini istemektedirler. Türkiye de devlet olarak bu görüşü benimsemiştir ve bölgede Türk yatırımlarının artması için Büyükelçilik vasıtasıyla her türlü desteği vermektedir. Buna rağmen Bosna Hersek'teki toplam Türk sermayesi stoğunun 2005 itibarı ile 50 milyon € düzeyinde olduğu ve Türk yatırımların yabancı yatırımlar içinde 11. sırada yer aldığı tahmin edilmektedir.

TABLO 7: Türkiye-Bosna Hersek İkili Ticareti (\$)

Years	Exports (X)	Imports (M)	X/M	Balance	Volume
1996	22.473.635	2.484.658	9,04	19.988.977	24.958.293
1997	31.871.121	1.295.249	24,61	30.575.872	33.166.370
1998	38.077.309	5.297.914	7,19	32.779.395	43.375.223
1999	39.891.992	16.222.054	2,46	23.669.938	56.114.046
2000	26.871.201	7.497.165	3,58	19.374.036	34.368.366
2001	27.585.768	4.926.277	5,60	22.659.491	32.512.045
2002	43.263.770	6.317.459	6,85	36.946.311	49.581.229
2003	63.227.277	8.342.736	7,58	54.884.541	71.570.013
2004	99.938.327	11.475.737	8,71	88.462.590	111.414.064
2005	128.217.363	15.399.051	8,33	112.818.312	143.616.414
2006	150.666.750	9.357.365	16,10	141.309.385	160.024.115
2007-4 ay	91.325.446	6.763.318	13,50	84.562.128	98.088.764

Source: TUIK

Bosna Hersek'teki en önemli Türk yatırımı şüphesiz Ziraat Bankası'dır. 1997 yılında Bosna Hersek'te kurulan ilk yabancı banka olan Ziraat Bankası bugün ülkenin önemli bankalarından birisidir. Diğer önemli bir Türk yatırımı Kastamonu Entegre'nin Natron Maglaj kağıt ve ambalaj fabrikasını alması ile gerçekleşmiştir. Son olarak 2006 yılında Şişecam Tuzla'da Soda-So Kukavac fabrikasını özelleştirme sürecinde satın almıştır. Bunlara ek olarak Hayat Grubu, Kent Elit Bisküvi, meyve suyu üreten Altın Company ve çok sayıda küçük ölçekli Türk yatırımları mevcuttur.

Ticari ilişkilere bakıldığında, 2006 yılı sonu itibarı ile ticaret hacminin 160 milyon dolara ulaştığı, Türkiye'nin 141 milyon dolar gibi oransal olarak önemli miktarda ticaret fazlası verdiği görülür. İhracatımızda ön plana çıkan ürünler meyve, sebze, kimyasallar, temizlik malzemeleri, metal eşya, makine, ulaşım araçları, tekstil ve konfeksiyondur.

Türkiye ile Bosna Hersek arasında 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe giren serbest ticaret anlaşması ile ikili ticaret hızlı bir şekilde artmıştır. 2002 yılında 50 milyon dolar olan ticaret hacmi dört senede üç kat artış göstermiştir. Anlaşma çerçevesinde kademeli olarak indirilen gümrük vergilerinin 2007 sonu itibarı ile sıfırlanması beklenmektedir ki bu da ileriki yıllarda ticaretin daha da artmasını sağlayacak önemli bir unsurdur.

Yararlanılan Kaynaklar

- “2006 Yılında Bosna Hersek’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri”, T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Mart 2007. “Doing Business Report 2006” World Bank
- “Serbia & Montenegro at a Glance”, World Bank
- “Bosnia Herzegovina at a Glance”, World Bank
- CIA The World Fact Book
- Türkiye İstatistik Kurumu

Önemli Kurumlar Listesi

- Yüksek Temsilcilik (Office of The High Representative): www.ohr.int
- Bosna Hersek Dış Ticaret Odası www.komorabih.com
- Bosna Hersek Federasyonu Ticaret Odası www.kfbih.com
- Republika Sırska Ticaret Odası www.pkrs.inecco.net
- Bosna Hersek İstatistik Kurumu www.bhas.ba
- Bosna Hersek Federasyonu İstatistik Kurumu www.fzs.ba
- Bosna Hersek Federasyonu Özelleştirme Kurumu www.apf.com.ba
- Republika Sırska Özelleştirme Kurumu www.rsprivatizacija.com
- Bosna Hersek Federasyonu Hükümeti www.fbihvlada.gov.ba
- Republika Sırska Hükümeti www.vladars.net
- Bosna Hersek Dış İşleri Bakanlığı www.mvp.gov.ba

- Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı www.mvteo.gov.ba
- Bosna Hersek Merkez Bankası www.cbbh.ba
- Bosna Hersek Federasyonu Yatırım Bankası www.ibf-bih.com

EK 1: TÜRK FİRMALARLA İŞBİRLİĞİ YAPMAK İSTEYEN FİRMALAR

SIRBİSTAN FİRMALARI

1. DUNAV A.D. GROCKA

Main Business Scope

Dunav is for many years a recognizable manufacturer of texturised polyamide and polyester yarns, yarn effects and threads as well as wrapped elastene yarns. To provide for sustainability and current investment our thoughts and acts are directed towards earning profit. Our goal is to further build, develop and create capacity to respond to all our customer needs. We are guided by innovation, good service, quality; we are flexible and strive for good image. In the markets where we are present, we want to offer system solutions and complete service and, owing to such acting, secure a high ranking position. We consider acting in the field of texturized and wrapped elastene yarns to be the task of the whole company. We want to be successful and unique and in this way to contribute to the company development.

Contact Name

Vladislav Basekic (Export- Import and sale manager)

Head Office

Makenzijeve 53, 11000 Beograd, Serbia

Phone. ++381 11 244 1954

Fax. ++381 11 244 3026

e-mail: dunavgr2@EUnet.yu

Production

Bulevar Revolucije 15, 11306 Grocka, Serbia

Phone: ++381 11 8501052

Fax. ++381 11 8501050

e-mail: office@dunavgrocka.co.yu

2. HYPOGROUP

Main Business Scope

Hypo Group Alpe Adria has been operating in Serbia since the end of 2002 as a part of Hypo Alpe-Adria-Bank International AG Klagenfurt, a financial institution established in 1896, originally operating only in Austria. In the last few years, Hypo Group Alpe Adria started dynamic and successful expansion in the international market and in 2006, it became the most successful financial institution in the Alpine-Adriatic region with 750,000 clients in 11 countries. The Serbian market was first penetrated by the leasing company Hypo Alpe-Adria-Leasing d.o.o. Beograd, a pioneer in this sector in Serbia, which immediately positioned itself as the leader and maintained the position up to the present day with the cumulative market share of 35.19% in all financing segments. Soon after, the leasing company was accompanied by Hypo Alpe-Adria-Bank a.d. Beograd and in only eight months of operation, it achieved the growth rate of as much as 853%, surpassing all expectations. Due to constant and very strong growth, the bank is currently the third largest financial institution in Serbia with 9.4% of market share, first-rate and diversified portfolio, 685 employees and well-spread network with branches in almost all large towns and headquarters in the Belgrade business centre Usce which gathered all Serbian Group members under one umbrella.

The third member of the Group in Serbia, the company Hypo Alpe-Adria-Consultants d.o.o. Beograd has been operating since June 2003 and in two-year time, it became one of the leading real estate investors in the country, constantly diversifying its portfolio with best locations and exclusive projects, primarily in large urban settlements such as Belgrade and Novi Sad. In June 2004, the youngest company within the Group, Hypo Alpe-Adria-Securities a.d. Beograd, started operating with great success and today it is ranked among five most prominent broker houses in trading in shares and old f/x saving bonds on the Belgrade Stock Exchange.

Contact Name

Vladimir Mrvic (Chairman of the Managing Board)
Hypo Alpe-Adria-Consultants d.o.o. Beograd
Bulevar Mihajila Pupina 6
11 070 New Belgrade
Serbia
Tel: +381 11 222 6820
Fax: +381 11 222 6898
Mail: Vladimir.mrvic@hypo-alpe-adria.cp.yu
Web: <http://www.hypo-alpe-adria.co.yu>

3. ITM GROUP

The Company was founded in 1990. in Belgrade, and in a very short time it has become one of the most successful companies in this part of Europe. Shortly afterwards, a global infrastructure has been formed, which incorporates several companies and representative offices in the country and abroad. The main driving force of the company was to make a connection between the

Eastern and Western markets. The connection has been made in both directions, so that quality products from the West are imported through a complex distribution system, and are offered to Eastern consumers. These are quality products from renowned manufacturers and well-established names like: Cadbury, L'Oreal, Werner&Mertz, Energizer, Wilkinson, Siemens, Pioneer, SCA, Tommy Hilfiger, Fila, Rang, Sportex. At the same time, raw materials and semi finished articles of ferrous metallurgy; chemistry, coal and coking coal from rich eastern deposits are transported in the opposite direction.

Main Business Scope

- Import And Distribution
- Production And Processing
- Services

Contact name

Orjen Zejnilagić (Senior Adviser)
Omladinskih brigada 86
11070 Novi Beograd
Tel: + 381 11 3107 400
Fax: + 381 11 2274 073
E-mail: OrjenZ@itm.co.yu
Web: <http://www.itm.co.yu>

4. NAPREDAK A.D.

Main Business Scope

Founded in 1975, following contemporary movement, Napredak overtook the high quality of design and its products. Napredak takes care in choice of high quality materials with massive furniture made of slavian wood. Napredak yearly made 50.000 elements and pieces of various kinds of furniture. Behind great and successfully business are 400 high Professional workers, group of skilled designers and management.

Contact Name

Vukosav Protic (manager)
Tel: +381 31 816 254 (private: 15)
Fax: +381 31816 296
Gsm: 063/650 158

Serbia
31 210 Pozega

Knjaza Milosa 70

5. SIMPO A.D.VRANJE

The SIMPO Company is a production-business group, one of the largest and most successful Serbian companies. Major fields of SIMPO's activities are production of furniture, food and beverage industry, trade and transportation. SIMPO is the absolute leader in production of furniture within the country, as well as one of the leading companies from this part of Europe. It is a renowned producer of furniture, exporting to the EU, Near East and Asia, as well as to the USA, Canada and Australia. SIMPO's competitiveness is based on the state-of-the-art technology, exquisite aesthetics and design, top quality and maximal functionality of its products.

Main Business Scope

- [Leather sets](#)
- [Upholstery](#)
- [Bed Collection & Sofas](#)
- [Chairs & Tables](#)
- [Bedrooms](#)
- [Children Rooms](#)
- [Dressers & Dining Rooms](#)
- [Wooden furniture](#)

Contact name

Dragomir Tomic (President)

Tel: +381 11 262 3786

Fax: +381 11 63 77 00

E-mail: predsedenik@simpo.co.yu

Web: <http://www.simpco.co.yu>

Vojislav Jovanovic (Export Director)

Tel: +381 11 32 82 361

Fax: +381 11 630 282

+381 11 26 24 637

Gsm: 064 890 60 90

E-mail: vojajova@yahoo.com

Adres: 11000 Beograd, SCG

Hadzi-Nikole Zivkovica 6

6. VELUX

Main Business Scope

Quality is a major priority at VELUX and we devote extensive resources to testing, quality control and market testing to ensure that our products meet all quality requirements. In our test department, products are continuously exposed to a variety of tests as an integral part of our efforts to develop and improve our products. We expose our products to extremes of climates and expect them to function perfectly in constant daily use, year-in, year-out.

We encourage our customers to expect the very best and back our production with fair guarantees.

ISO 9001 Certification

The VELUX factories have been certified according to ISO 9001, and a roof window is designed and manufactured in accordance with relevant international standards. In specific areas, such as watertightness, VELUX has introduced its own standards that are stricter than international standards. In the countries where VELUX was first established, it is still possible to find working windows that were installed more than 40 years ago - the best possible proof of durability.

Contact Name

Ulrik Horst-Jensen (Sales and Marketing Manager)

VELUX Srbidja d.o.o.
Teodora Dražera 34
11040 Beograd

Tel: +381 11 3670 468

Fax: +381 11 2660 841

Gsm: +381 63 318 994

E-mail: ulrik.horst-jensen@velux.com

Web: <http://www.velux.co.yu>

BOSNA HERSEK FİRMALARI

1. DALLAS COMPANY

Main business scope

- Production of upholstered furniture
- Production solid and coreboard furniture
- Production of sponge
- Wholesale trade
- Retail trade

The company Dallas is among leaders in the category of furniture covered with upholstery on the markets of former Yugoslavia. High specialized experts from different branches contribute so that products from the company Dallas programme go in advance in quality, design and functionality. Dallas puts great efforts so that its products satisfy all components of quality, tending to follow the world trends. The company Dallas has started to produce the sponge also at the most modern technology as an important component in producing of furniture covered with upholstery with the aim of achieving the most favorable prices of their own products.

Contact name

Ahmedin Pljakic (Project Director)
Vlakovo 154,
71215 Blazuj,
Sarajevo,
BiH
Tel/Fax: +387 33 627 100
          +387 33 628 100
GSM: +387 61 472 909
E-mail: ahmedin.pljakic@dallas-company.com
Web: <http://www.dallas-company.com>

2. PRIMUS BALKAN

Contact name

Hamzagic Sead (Director)
Bosna i Hercegovina,
7100 Sarajevo,
Zmaja od Bosne br. 58
Tel/fax: +387 33 661 271
          +387 33 661 272
          +387 33 661 273
E-mail: primblk@smartnet.ba
Web: <http://www.primus-balkan.ba>

3. SIPAD KOMERC

Main Business Scope

SIPAD KOMERC is today one of the largest and Trade and Engineering company in Bosnia and Herzegovina and Southeast Europe with 114 years of tradition, high quality products, professional staff and long experience on world market. SIPAD presents a well known name in

last 30 years in engineering business, construction and furnishing of buildings and spaces for different purposes in Bosnia and Herzegovina and former Yugoslavia. Reference list of different objects and spaces which we constructed and furnished is respectable, over 100 performed projects, which speak about our tradition and quality in engineering business in country and abroad.

Business activities of SIPAD KOMERC are:

- Design and construction of residential, office, public, healthcare, commercial retail, industrial and other buildings type for market sale ;
- Contract furniture - furnishing and equipping all kinds of multi purpose spaces based on engineering system, including interior design project ;
- Wholesale trade, retail trade and import & export of furniture and home equipment ;
- Wholesale trade, retail trade and import & export of building materials ;
- Furniture manufacturing ;
- Mattresses manufacturing ;
- Marketing and product development ;
- Founding of new Share Participator partnerships and buying shares and involvement in other companies.

Contact name

Hamza Kazazić (General Manager)
Trampina 12/IV
71000, Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Tel/Fax: +387 33 202 330

E-mail: sipadkomercdd@yahoo.com
hamza.kazazic@sipadkomerc.com

Web: <http://www.sipadkomerc.com>

4. ZICA D.D. SARAJEVO

Main Business Scope : Furniture

Contact Name

Asmir Kovac

Gsm: +387 61 482 925

Tel: +387 33 775 104

Fax: +387 33 234 183

E-mail: asmirkovac@hotmail.com

Vehid Avdic

Gsm: +387 61 222 483

Tel: +387 33 775 105

Fax: +387 33 234 183

E-mail: vehidavdic@hotmail.com

71000 Sarajevo

Dzemala Bijedica 160

Bosna i Hercegovina

5. UNIPROMET D.D.

Main Business Scope: Trade

Contact Name

Asmir Kovac

Gsm: +387 61 482 925

Tel: +387 33 614 433

Fax: +387 33 664 018

E-mail: asmirkovac@hotmail.com

Vehid Avdic

Gsm: +387 61 222 483

Tel: +387 33 614 433

Fax: +387 33 664 018

E-mail: vehidavdic@hotmail.com

71000 Sarajevo

Dzemala Bijedica 160

Bosna i Hercegovina

EK 3: SIRBİSTAN VE BOSNA HERSEK'TEKİ TİCARET MÜŞAVİRLİKLERİ İLETİŞİM BİLGİLERİ

Ebru Demirbaş Çelik	Verda Özyar
T.C. Belgrad Kültür ve Ticaret Ataşesi Tel: +381 11 333 24 00 Fax: +381 11 333 24 33 E-posta: ebru.celik@mfa.gov.tr	T.C. Saraybosna Ticaret Müşaviri Tel: +387 33 445260 Fax: +387 33 267261 E-posta: dtsar@bih.net.ba